

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

ประวัติความเป็นมาของการใช้สมุนไพรในประเทศไทย จากประวัติศาสตร์สมัยพุทธกาลมีการบัญญัติและกล่าวถึงสมุนไพรในพระไตรปิฎก เช่น ขมิ้น ขิง คีปาลี สมอ มะขามป้อม มหาหิงคุ์ เป็นต้น รวมทั้งเรื่องราวของชีวกโกมารภักดิ์ รมอาจารย์แพทย์แผนโบราณจีนและอินเดีย มีความเจริญก้าวหน้าทางด้านสมุนไพรมากที่สุดใภาคตะวันออก เพราะนอกจากจะมีตำรายาสมุนไพรใช้สืบทอดกันมายาวนานแล้ว ยังได้รับส่งเสริมให้มีการวิจัยและพัฒนาอย่างเป็นระบบครบวงจรจากวัตถุดิบถึงผลิตภัณฑ์สำเร็จรูป ทั้งในรูปยาแผนโบราณและยาแผนปัจจุบันมาโดยตลอดและอย่างต่อเนื่อง คนไทยมีความศรัทธาและใช้ยาสมุนไพรแผนโบราณ โดยได้รับอิทธิพลจากประเทศจีนและอินเดียเข้ามาพร้อมๆ กับการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ประเทศไทยมีตำรายาแผนโบราณเป็นจำนวนมากที่ได้รับการตรวจสอบความถูกต้องทั้งทางด้านตำรับยาและสรรพคุณ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าให้จารึกไว้ ณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เมื่อ พ.ศ. 2375 (นิพนธ์ ธนัญญา, <http://www.doctor.or.th/node/3725>)

ตำรายาแผนโบราณเหล่านี้ได้รับการตรวจสอบอีกครั้งในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อโรงเรียนแพทย์เปิดสอนครั้งแรก พ.ศ. 2432 ที่โรงพยาบาลศิริราชพยาบาลใช้ยาสมุนไพรตามแผนโบราณทั้งหมด ต่อมา พ.ศ. 2456 จึงมีการใช้ยาฝรั่ง (แผนปัจจุบัน) ด้วยความสะดวกต่อการเตรียมยา เก็บยา และจ่ายยาสำเร็จรูปแผนปัจจุบัน สะดวกกว่ายาปรุงแผนโบราณ ยาสมุนไพรจึงถูกลืมและเลิกใช้ไปอย่างรวดเร็ว

ในช่วงเวลาดังกล่าว จึงเป็นจุดเปลี่ยนครั้งสำคัญ ที่ทำให้วิทยาการเกี่ยวกับสมุนไพรและการแพทย์แผนโบราณหยุดชะงักกระจัดกระจาย และขาดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องก่อให้เกิดผลกระทบที่สำคัญคือ

- 1) ประชาชนขาดการสนใจในเรื่องสมุนไพรและยาแผนโบราณ
- 2) ผู้ประกอบโรคศิลป์แผนโบราณ ได้ใช้สมุนไพรมาปรุงยารักษาโรคตามความเชื่อที่สืบทอดมา แต่ยังขาดความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาสนับสนุนสรรพคุณยาแผนโบราณที่ปรุงขึ้น
- 3) ยังไม่มีการควบคุมการผลิต จำหน่ายสมุนไพร ทำให้ไม่สามารถคุ้มครองผู้บริโภคได้ ประชาชนไม่เชื่อมั่นในสมุนไพร
- 4) การศึกษาวิจัยสมุนไพรทางด้านเภสัชวิทยา พิษวิทยา และการพัฒนาตำรับยา มิใช่เพียงพอ ทำให้แพทย์สมัยใหม่ยอมรับกันน้อยมาก

ปัจจุบันภูมิปัญญาไทยหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นสิ่งสำคัญที่ทั้งภาครัฐและเอกชนตระหนักและเห็นความสำคัญ โดยปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 ที่มุ่งให้มีมิติหนึ่งของสังคมไทยเป็นสังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ มุ่งพัฒนาเพื่อเพิ่มขีดความสามารถ ควบคู่ไปกับการสืบสานประเพณีวัฒนธรรม ศาสนา และรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เหมาะสม และรัฐบาลยังคงให้ความสำคัญอย่างต่อเนื่องในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 โดยเป็นยุทธศาสตร์หนึ่งในการพัฒนา คือ ยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพคนและสังคมไทยสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้คนไทยเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต จัดการองค์ความรู้ทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นและองค์ความรู้สมัยใหม่ นำไปใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

“ภูมิปัญญาไทย” หรือ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” เป็นมรดกสืบทอดต่อเนื่องยาวนานมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ ซึ่งแนบแน่นอยู่ในวิถีชีวิตคนไทย การสืบทอดส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นการบอกเล่าปากต่อปากคือ จากบิดา มารดา ปู่ ย่า ตา ยาย ถ่ายทอดภูมิปัญญาให้ลูกหลาน เป็นการสืบทอดภายในตระกูลหรือครูถ่ายทอดสู่ลูกศิษย์ ไม่ค่อยมีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ทำให้ “ภูมิปัญญาไทย” หรือ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ในหลาย ๆ แง่มุมได้สูญหายไปตามกาลเวลา เนื่องจากกระแสโลกาภิวัตน์และการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมที่เน้นด้านเทคโนโลยีและวิทยาการสมัยใหม่ ประกอบกับการไม่ได้รับความสนใจอย่างจริงจังจากภาครัฐ แต่สถานการณ์ในขณะนี้นับได้ว่าเป็นช่วงเวลาทองของการฟื้นฟูภูมิปัญญาไทยเพราะมีการส่งเสริมและสนับสนุนอย่างจริงจังจากทุกฝ่าย ทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาชน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้ให้ความหมาย “ภูมิปัญญาไทย” ว่าหมายถึงองค์ความรู้ ความสามารถและทักษะของคนไทยอันเกิดจาก การสั่งสม ประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ เลือกรองร ประยุกต์ พัฒนาและถ่ายทอด สืบต่อกันมา เพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและ เหมาะสมกับยุคสมัย มีลักษณะเป็นองค์รวมและมีคุณค่าทางวัฒนธรรม เกิดขึ้นในวิถีชีวิตไทย ภูมิปัญญาไทยมีลักษณะองค์รวมของ ภูมิปัญญาที่มีความเด่นชัดในหลายด้าน เช่น ด้านเกษตรกรรม ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ด้านการแพทย์แผนไทย ด้านโภชนาการ ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ด้านศิลปกรรม ด้านภาษาและวรรณกรรม ด้านปรัชญา ศาสนา และ ประเพณี (http://www.thaiwisdom.org/p_pum/policy/policy/policy1.htm)

พืชผักสมุนไพรในอาหารไทย และวิถีชีวิตแบบไทย แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงมรดกอันล้ำค่าทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของไทย ที่รู้จักนำพืชผักสมุนไพรมาประกอบอาหารและใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ได้อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตในแต่ละพื้นที่ แต่ละภูมิภาค อาหารพื้นเมืองของไทยเป็นอาหารที่ได้ความสมดุลทางโภชนาการ มีพืชผักเป็นอาหาร จึงเป็นอาหารที่มีไขมันต่ำ เส้นใยสูง มีคุณค่า วิตามิน เกือบแร่ และยังให้สรรพคุณทางสมุนไพรด้วย อาหารไทยตามภูมิปัญญา มีรสชาติอร่อย ขณะนี้ต่างประเทศกำลังนิยมมากขึ้นเรื่อย ๆ หากมีการประชาสัมพันธ์ให้ชาวต่างชาติได้รู้

ว่านอกจากความอร่อยแล้วอาหารไทยยังมีประโยชน์ต่อสุขภาพด้วยแล้วยิ่งจะทำให้ได้รับความนิยมนมากขึ้น (มูลนิธิการแพทย์แผนไทยพัฒนา, 2544 : 2-3) โรคที่ทำให้ฝรั่งหรือชนชาติตะวันตกตายมากที่สุดคือโรคเลือดแข็งตัวอุดหลอดเลือด เดิมคนไทยเป็นโรคนี้น้อย แต่ปัจจุบันเป็นมากขึ้น เพราะรับประทานอาหารแบบฝรั่งมากขึ้น ซึ่งเป็นอาหารที่มีไขมันมาก เส้นใยน้อย ไม่เป็นไปเพื่อสุขภาพ คนไทยควรภูมิใจว่าอาหารไทยนั้นมีคุณค่าทางโภชนาการเหนืออาหารฝรั่ง (ประเวศ วะสี, 2545 : 19) นอกจากนี้ในแง่ของอาหารแล้ว พืชผักสมุนไพรยังมีประโยชน์แน่นอนในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมไทยด้วย โดยการใช้สมุนไพรในยุคดั้งเดิมมิได้มุ่งหวังเพียงเพื่อเป็นอาหารและการรักษาเท่านั้น แต่ยังใช้พืชผักสมุนไพรในประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น ประเพณีสงกรานต์นิยมทำสั้มป่อยมาใส่ในน้ำเพื่อสรงน้ำพระพุทธรูป และใช้รดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ เนื่องจากเชื่อว่าสั้มป่อยจะช่วยปลดปล่อยสิ่งชั่วร้ายทั้งหลายให้ออกไป (เพ็ญภาทริพย์เจริญ, 2537 : 10) การสืบชะตา การสะเดาะเคราะห์ ขึ้นบ้านใหม่ แต่งงาน บวชนาค บวชพระ ฯลฯ ล้วนแล้วแต่มีสมุนไพรมาเกี่ยวข้องด้วยทั้งสิ้น การใช้ประโยชน์ ในชีวิตประจำวันในแง่ความเชื่อก็เช่นกัน เช่น นิยมใช้มะนาวพอกพามือเข้าป่าเพื่อกันงูพิษ โดยเชื่อกันว่างูพิษแพ้มะนาว การสูมไฟเผาด้วยพริก หอม กระเทียมเพื่อป้องกันผีป่าและไขป่าเมื่อต้องเข้าป่า ซึ่งในความเป็นจริงก็คือทั้งขุม แผลง และสัตว์ป่าอื่นๆ จะหนีไปเมื่อได้กลิ่นฉุนของพริก หอม กระเทียมเผา ทำให้ไม่เป็นไขป่า ไม่มีสัตว์ป่ามารบกวน ใช้มะขามทำหุ่นกลองเอาเคล็ดที่ชื่อ “มะขาม” คือคำว่า “ขาม” ให้คนเกรงขาม เข้าเผือกไก่ชนนก สุนัข แมวด้วยตะไคร้ หรือการนำใบมะขามผสมกับสมุนไพรตัวอื่น ๆ คือ ใบหนาด ใบมะกรูด ใบสั้มป่อย มาผสมทำน้ำมันใส่ไล่ผี ไล่เสนียดจัญไร (ภทรพร ยุทธาภรณ์พินิจ และคณะ, 2547 : 92-102) ทั้งหมดข้างต้นเป็นตัวอย่างของการนำสมุนไพรมาใช้ในเชิงที่แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญา ซึ่งปัจจุบันเริ่มถูกลืมเลือนไป

ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาภูมิปัญญาไทยในการนำสมุนไพรมาใช้ในการดำเนินชีวิตตามวิถีไทย เพื่อรวบรวมมรดกอันล้ำค่าทางภูมิปัญญาไทยในการนำสมุนไพรมาใช้ประโยชน์ในวิถีชีวิตแบบไทย ด้านวัฒนธรรม ประเพณี และพิธีกรรม พร้อมความเป็นมาและเหตุผลในการนำสมุนไพรมาใช้อย่างแบบยล อันแสดงถึงภูมิปัญญาที่ลึกซึ้งของบรรพบุรุษไทย ซึ่งการวิจัยเรื่องนี้จะเป็นการวิจัยที่ต่อยอดจากการวิจัยเรื่องมุมมองทางสังคมวัฒนธรรมต่อการใช้พืชสมุนไพรในอาหาร และ การใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันที่หัวหน้าโครงการวิจัยผู้เดียวกันได้ทำไว้ เพื่อให้ชัดเจน ลึกซึ้ง และครอบคลุมยิ่งขึ้น

1.2 วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาภูมิปัญญาไทย ค้นหาความเป็นมาและเหตุผลในการนำสมุนไพรมาใช้ตามวิถีชีวิตแบบไทยด้านวัฒนธรรม ประเพณีและพิธีกรรม

1.2.2 เพื่อรวบรวมภูมิปัญญาไทยในเรื่องการใช้สมุนไพรตามวิถีชีวิตแบบไทยด้านวัฒนธรรม ประเพณีและพิธีกรรม จัดทำเป็นลายลักษณ์อักษรไว้ใช้ในการสืบค้นอ้างอิงต่อไป

1.2.3 เพื่อจัดทำฐานข้อมูลภูมิปัญญาไทยในเรื่องการนำสมุนไพรมาใช้ตามวิถีชีวิตแบบไทยด้านวัฒนธรรม ประเพณีและพิธีกรรม

1.2.4 เพื่อคืนข้อมูลสู่ชุมชนด้วยการให้ชมรมแพทย์แผนไทย / หมอสมุนไพรมหาและผู้นสนใจได้ใช้ประโยชน์จากฐานข้อมูล

1.3 ขอบเขตของโครงการวิจัย

เป็นการวิจัยเพื่อศึกษาภูมิปัญญาไทยในการนำพืช ผักสมุนไพรมาใช้ในวิถีการดำเนินชีวิต โดยจะศึกษาเฉพาะพืช ผักสมุนไพรมหา เพื่อให้เห็นถึงความเกี่ยวข้องของการนำพืชสมุนไพรมหาใช้ตามวิถีไทย ดังนี้

1.3.1 ภูมิปัญญาไทยกับการนำพืชสมุนไพรมหาใช้ตามวิถีไทย

1.3.2 ภูมิปัญญาไทยในการบริโภคพืชผักสมุนไพรมหา โดยศึกษาในประเด็น วัฒนธรรมการบริโภคและคุณค่าทางโภชนาการของพืชผักสมุนไพรมหา วัฒนธรรมการบริโภคพืชผักสมุนไพรมหาในแต่ละท้องถิ่น สรรพคุณของพืชผักสมุนไพรมหา พืชผักสมุนไพรมหาที่ใช้เป็นอาหาร และความเชื่อเกี่ยวกับข้อห้ามและข้อแนะนำในการบริโภคพืชผักสมุนไพรมหา

1.3.3 ภูมิปัญญาไทยในการนำสมุนไพรมหาใช้ตามวิถีไทยในด้านความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม โดยศึกษาในประเด็น ภูมิปัญญาไทยในการนำสมุนไพรมหาใช้เกี่ยวกับการส่งเสริมความเป็นมงคล ได้แก่ ไม้มงคลที่ควรปลูกในบ้าน ไม้ต้องห้าม/ไม้อัปมงคลที่ไม่ควรปลูกในบ้าน หลักการในการปลูกไม้มงคลเพื่อเสริมความเป็นมงคล และประเด็นภูมิปัญญาไทยในการนำสมุนไพรมหาใช้ในประเพณี พิธีกรรม ได้แก่ สมุนไพรมหาที่นำมาใช้ในประเพณี พิธีกรรมของไทย ประเพณี พิธีกรรมทั่วไป และประเพณี พิธีกรรมเฉพาะในท้องถิ่น

1.3.4 ภูมิปัญญาไทยในการนำพืชสมุนไพรมหาใช้ด้านการส่งเสริมสุขภาพ และการรักษาโรค โดยศึกษาในประเด็น แบบแผนความเชื่อเกี่ยวกับการนำพืชสมุนไพรมหาใช้ แบบแผนและลักษณะการใช้สมุนไพรมหา ข้อดีของการนำพืชสมุนไพรมหาใช้ในการส่งเสริมสุขภาพและการรักษาโรค ข้อเสนอแนะในการนำพืชสมุนไพรมหาใช้ในการส่งเสริมสุขภาพและการรักษาโรค สรรพคุณของพืชสมุนไพรมหาในการส่งเสริมสุขภาพและการรักษาโรค การใช้พืชผักสมุนไพรมหาเพื่อการส่งเสริมสุขภาพและการรักษาโรค โดยในการวิจัยครั้งนี้ไม่เน้นการรักษาโรค เนื่องจากไม่ได้ศึกษาในเชิงวิทยาศาสตร์ เน้นการส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันโรค และการรักษาแผนไทยโดยไม่ได้ดูสรรพคุณทางวิทยาศาสตร์

1.3.5 ภูมิปัญญาไทยในการนำสมุนไพรมหาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน โดยศึกษาในประเด็น พืชผักสมุนไพรมหาที่ใช้ทำเป็นเครื่องสำอาง พืชผักสมุนไพรมหาที่ใช้ทำเป็นเครื่องนุ่งห่ม พืชผักสมุนไพรมหาที่ใช้

ทำเป็นสีย้อมผ้าและสีผสมอาหาร พืชผักสมุนไพรที่นำมาเป็นอาหารสัตว์ พืชสมุนไพรที่ใช้มาแมลงกำจัดศัตรูพืช และพืชผักสมุนไพรที่ใช้ในงานหัตถกรรมพื้นบ้าน

ข้อมูลการนำพืชสมุนไพรมาใช้ตามวิถีไทยในด้านวัฒนธรรม ประเพณีและพิธีกรรมส่วนใหญ่ จะกระจัดกระจาย และไม่ได้รวบรวมอย่างเป็นลายลักษณ์อักษร (ผู้วิจัยจึงต้องการที่จะวิจัยเพื่อให้ครอบคลุมและลึกซึ้งขึ้น) พร้อมค้นหาเหตุผลของการนำสมุนไพรชนิดนั้น ๆ มาใช้ตามวิถีไทย โดยศึกษาด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร บทความทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสนทนากลุ่มผู้มีความรู้ด้านสมุนไพรในท้องถิ่นจังหวัดละ 1 กลุ่ม และสนทนากลุ่มกับประชาชนทั่วไปที่มีทั้งวัยรุ่น วัยทำงาน และผู้สูงอายุ จังหวัดละ 1 กลุ่ม เพื่อศึกษาว่ามีการสืบทอดภูมิปัญญาอยู่หรือไม่ในกลุ่มประชาชนทั่วไป หรือมีการสืบทอดเพียงบางกลุ่มเท่านั้น และการสืบทอดนั้นใกล้เคียง หรือเป็นเรื่องเดียวกับที่ผู้มีความรู้ด้านสมุนไพรหรือไม่เพียงใด

ในแต่ละจังหวัดจะดำเนินการสนทนากลุ่ม 2 กลุ่ม รวม 12 กลุ่ม เพื่อแสดงให้เห็นถึงภาพรวมในการเลือกใช้สมุนไพรตามวิถีชีวิตแบบไทย โดยศึกษาแบบเจาะลึกจากประชากรทุกภาค คือภาคกลาง ภาคตะวันออก ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ ซึ่งจังหวัดที่เลือกมานั้นผู้วิจัยได้ทำการสำรวจในเบื้องต้นแล้วว่าการจัดตั้งชมรมแพทย์แผนไทย และมีการดำเนินงานที่เป็นรูปธรรมค่อนข้าง ได้แก่

- 1) ภาคกลาง จังหวัดนครปฐม
- 2) ภาคตะวันออก จังหวัดจันทบุรี
- 3) ภาคเหนือ จังหวัดเชียงใหม่
- 4) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดอุบลราชธานี และสุรินทร์
- 5) ภาคใต้ จังหวัดนครศรีธรรมราช

โดยกลุ่มตัวอย่างนี้ใช้ในการศึกษาในเชิงคุณภาพโดยการสนทนากลุ่มเชิงลึก 12 กลุ่ม ๆ ละ 5-10 คน ประมาณ 50-100 คน เป็นกลุ่มผู้รู้ด้านสมุนไพร ซึ่งส่วนมากเป็นหมอสุมไพร แพทย์แผนไทย ผู้มีความรู้ด้านสมุนไพร เจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบการแพทย์แผนไทย จำนวน 6 กลุ่ม และประชาชนทั่วไป (ทั้งผู้สูงอายุ วัยทำงาน และวัยรุ่น) 6 กลุ่ม รวมทั้งสิ้น 12 กลุ่ม

เมื่อได้ภาพรวมจากการสนทนากลุ่มและการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและรายงานการวิจัยแล้ว ผู้วิจัยจะนำผลที่ได้ไปดำเนินการปรึกษาผู้เชี่ยวชาญให้ช่วยตรวจสอบและให้ความคิดเห็นทางด้านสมุนไพร เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปรวบรวมเป็นรายงานการวิจัยและจัดทำฐานข้อมูลต่อไป

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับและหน่วยงานที่จะนำผลการวิจัยไปใช้

1.4.1 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชในฐานะสถาบันการศึกษาได้พัฒนาองค์ความรู้ทางภูมิปัญญาไทยในการนำสมุนไพรมาใช้ในวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม และสามารถใช้เป็นข้อมูลประกอบการเขียนตำรา หรือปรับปรุงหลักสูตรในการเรียนการสอน
- 2) สามารถนำไปใช้เพื่อต่อยอดในการวิจัยเพื่อพัฒนาสมุนไพรไทยให้เกิดประโยชน์มากยิ่งขึ้น
- 3) ได้ฐานข้อมูลความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรในด้านวัฒนธรรม ประเพณี และพิธีกรรม ที่มีผู้รวบรวมค้นคว้าและจัดทำไว้ไม่มากนัก
- 4) เป็นการวิจัยที่สนองตอบต่อนโยบายของรัฐบาลในการส่งเสริมภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่น

1.4.2 หน่วยงานที่จะนำผลการวิจัยไปใช้

การวิจัยครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานต่าง ๆ ได้แก่ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงศึกษาธิการ ทบวงมหาวิทยาลัย กระทรวงมหาดไทย และหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดูแลคุณภาพชีวิตของประชาชนในการใช้ผลการวิจัยเป็นข้อมูลประกอบการวางแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์ผู้สูงอายุไทยที่พึงประสงค์ อันมีลักษณะเป็นสังคมที่เข้มแข็งและมีคุณภาพ

หลังจากเสร็จสิ้นโครงการจะดำเนินการเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ผลการวิจัยโดยผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น เอกสารแจกห้องสมุดทั่วประเทศ อินเทอร์เน็ต ให้สัมภาษณ์ทางวิทยุกระจายเสียง เป็นต้น

1.5 นิยามศัพท์

1.5.1 ภูมิปัญญาไทย หมายถึง องค์ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถและทักษะที่สะสมขึ้นมาจากประสบการณ์ชีวิต เพื่อปรับตัวและดำรงชีวิตภายใต้สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ซึ่งเรียนรู้สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ หรือผู้มีความรู้ในท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ จากรุ่นสู่รุ่นจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้จะศึกษาเฉพาะภูมิปัญญาไทยในการนำสมุนไพรมาใช้ในการดำเนินชีวิตตามวิถีไทย ในด้านการบริโภคพืชผักสมุนไพร ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม การส่งเสริมสุขภาพ และการรักษาโรค การนำสมุนไพรมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันเท่านั้น

1.5.2 สมุนไพร หมายถึง ผลผลิตธรรมชาติ ได้จากพืช สัตว์ แร่ธาตุ ที่ใช้เป็นยาหรือผสมกับสารอื่นตามตำรายา เพื่อบำบัดโรค บำรุงร่างกายหรือใช้เป็นยาพิษ ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้จะใช้ผลผลิตที่ได้จากพืชเท่านั้น

1.5.3 ยาสมุนไพร ตามนิยามความหมายของการสาธารณสุขมูลฐาน และองค์การอาหารและยากระทรวงสาธารณสุขหมายถึง ยาที่ได้จากพืช สัตว์ และแร่ ซึ่งยังมีได้ผสม ประุง หรือแปรสภาพ

พ.ศ. 2527 - 28 ใช้สมุนไพร 57 ชนิด รักษาอาการโรค 24 อาการ ต่อมาในปี พ.ศ. 2537 ได้ตัดอาการโรค บางอาการออก เช่น บิด ฯลฯ และเพิ่มบางอาการโรคเข้าไป เช่น ปวดฟัน ลมพิษ และ โรคเริม งูสวัด ได้มีการปรับปรุงแก้ไข และใช้สมุนไพรรวมกันเป็น 61 ชนิด รักษาอาการโรค 21 อาการ

1.5.4 การแพทย์แผนไทย (Thai Traditional Medicine) ตามความหมายของกลุ่มสืบทอด วัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม คือ วิธีการดูแลสุขภาพของคนไทยที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมประเพณี ไทย มีการใช้สมุนไพรทั้งในรูปแบบอาหาร และยา ใช้ในการอบ การประคบ การนวด การแพทย์แผนไทยมีการวินิจฉัยโรคเป็นแบบความเชื่อแบบไทย มีองค์ความรู้เป็นทฤษฎี โดยพื้นฐานทางพุทธศาสนา ผสมกลมกลืนกับความเชื่อทางพิธีกรรม มีการเรียนการสอนและการถ่ายทอดความรู้อย่างกว้างขวางสืบทอดเป็นภูมิปัญญาไทยมายาวนานหลายพันปี

1.5.5 ภูมิปัญญาไทยในการนำพืชสมุนไพรมาใช้ หมายถึง ความรู้เกี่ยวกับการใช้สมุนไพร หรือพืชผักในการดำเนินชีวิตตามวิถีไทยที่เรียนรู้สืบทอดกันมาจากพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย หรือผู้ที่มีความรู้ในท้องถิ่น

1.5.6 วิถีไทย หมายถึง แนวทางการดำเนินชีวิตของคนไทยตั้งแต่เกิดจนตายจึงเป็นแหล่งรวมความรู้ในเรื่องสังคม วัฒนธรรม ความเป็นอยู่ ภูมิปัญญาไทย การประเพณีปฏิบัติ การศึกษาอบรม และการสืบทอดวัฒนธรรมจากอดีตถึงปัจจุบัน ซึ่งในปัจจุบันกรมทรัพย์สินทางปัญญาได้ให้การคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับกับวิถีไทยด้วย

1.5.7 การนำสมุนไพรมาใช้ตามวิถีไทย ที่ได้รับการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่น ของกรมทรัพย์สินทางปัญญา กระทรวงพาณิชย์ แบ่งเป็น 3 หมวด ได้แก่ 1) องค์ความรู้ของชุมชนท้องถิ่น 2) การแสดงออกซึ่งศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน 3) ทรัพยากรพันธุกรรม โดยกรมทรัพย์สินทางปัญญา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ร่วมกันจัดทำฐานข้อมูลเบื้องต้นของทั้ง 3 หมวด สำหรับการศึกษาในครั้งนี้จะศึกษาเฉพาะภูมิปัญญาไทยในการบริโภคพืชผักสมุนไพร ด้านความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม ด้านการส่งเสริมสุขภาพ และการรักษาโรค การนำสมุนไพรมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันเท่านั้น

1.6 ทฤษฎีหรือกรอบแนวความคิดของโครงการ

แนวคิดและทฤษฎีที่นำมาใช้

1.61 วิวัฒนาการประวัติความเป็นมาในการนำสมุนไพรมาใช้ในวิถีชีวิต ด้านวัฒนธรรม ประเพณีและพิธีกรรม

1.6.2 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและนโยบายการส่งเสริมกฎหมายไทยด้านการ
ใช้สมุนไพรมหาในหน่วยงานของรัฐ

1.6.3 ระบบฐานข้อมูลกฎหมายท้องถิ่นไทยด้านสมุนไพรมหาในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของรัฐ

1.6.4 กฎหมายไทยเรื่องการนำสมุนไพรมหามาใช้ในชีวิตวัฒนธรรม ประเพณีและพิธีกรรม
ของประชาชนในแต่ละภูมิภาค

1.6.5 การยอมรับและถ่ายทอดวัฒนธรรมการบริโภคสมุนไพรมหาในปัจจุบัน

โครงการวิจัยนี้มีเป้าหมายหลักเพื่อสืบค้นกฎหมายไทยในการใช้สมุนไพรมหา ตามวิถีการดำเนิน
ชีวิตแบบไทย การสืบทอดกฎหมาย และเบื้องหลังความเชื่อในการนำสมุนไพรมหาไปใช้เชิงพิธีกรรม
กรอบแนวคิดเป็นดังนี้ :-

กรอบแนวคิด

